

УДК 911.3:796.5 (477)

В.С. Пацюк, кандидат географічних наук, доцент
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ (НА ПРИКЛАДІ КРИВОГО РОГУ)

***Ключові слова:** туристична привабливість, індустриальний туризм, промисловий регіон, дестинація, показники туристичної привабливості.*

Вступ. Постановка проблеми. За роки своєї незалежності наша країна постійно відстоювала своє прагнення більш активного включення до світових суспільно-економічних процесів, інтеграції до міжнародного співтовариства. Це обумовило спрямування зусиль на пошук нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу як країни в цілому, так і окремих її регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення.

Однією зі складових оптимізації суспільно-економічного розвитку країни є вдосконалення сфери туризму. Активізація становлення даного виду діяльності потребує не лише визначення пріоритетних туристичних напрямів, а й виділення атрактивних для становлення туристичної діяльності регіонів. Однак стереотипний підхід щодо визначення територій з більшою чи меншою туристичною привабливістю зазнає суттєвих трансформацій, зважаючи на зміщення акцентів від розвитку традиційних напрямів туризму до креативних новаторств в цій галузі обслуговування. З огляду на це, зросла необхідність пошуку нових туристичних об'єктів з метою формування нестандартної пропозиції. Нині, в нашій країні, потенціал щодо створення нового туристичного продукту, зважаючи на свої фінансові потужності, мають індустриальні регіони, де окрім активізації ресурсного потенціалу починається координування зусиль щодо розвитку тих чи інших напрямів туризму зі сторони владних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами дослідження туристичної привабливості останнім часом займається велика група вчених як географів, так і економістів. У роботах Маркіна І. А. та Черниш І. В. головна увага приділяється способам підвищення інвестиційної привабливості туристичного комплексу регіону та його складовим. Головна увага Колесника О. О. та Музиченко-Козловської О. В. зосереджувалась на оцінці туристичних факторів. Балабанов І. Т., Омуш М. О. та Самойленко О. А. досліджували методи визначення туристичної привабливості за допомогою розробленої системи показників. Шляхи стимулювання туристичної привабливості України у своїх напрацюваннях розглядає Щербакова Н. О.

Серед географів аналізом туристичної привабливості певних регіонів займалися Новосад Н. О., Чорненька Н. В., Попович І. С., Редько Т. В., Мітюк О. В. Дослідженням теоретичних аспектів трактування поняття «туристична привабливість території» займалися Діденко Д. В. та Ларікова С. С. Проблематику розвитку індустріального туризму та туристичної діяльності в промислових регіонах у своїх напрацюваннях підіймали Бейдик О. О., Тютюнник Ю. Г., Смаль В. В., Казаков В. Л., Афанасьєв О. Є. та інші.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Кількість наукових публікацій, що стосуються тематики туризму щороку зростає в геометричній прогресії, однак, на превеликий жаль, велика кількість даних досліджень, що стосуються нашої країни, постулюють лише теоретичні аксіоми, не в значній мірі реалізуючись в практичній площині. У даному дослідженні узагальнено теоретико-методологічні підходи вчених щодо трактувань поняття «туристична привабливість» та проаналізовано шляхи підвищення туристичної привабливості індустріальних регіонів. Висвітлено практичний досвід покращення туристичного іміджу Криворіжжя як нової туристичної дестинації шляхом впровадження індустріального (промислового) туризму.

Виклад основного матеріалу. Дослідження туристичної привабливості території є одним із інноваційних напрямів сучасної туризмології в цілому та географії туризму зокрема. Сформулювалася низка підходів до визначення даного поняття, однак постулюючого значення жоден з них поки не набув.

За визначенням Чорненької Н. В., туристично привабливою вважається територія, певне територіальне поєднання у вигляді туристичного пункту, центру, вузла, району, регіону, яка користується популярністю у туристів і має відповідний туристично-рекреаційний потенціал [8].

Кузик С. П. зазначає, що туристична привабливість – це наявність такого туристичного потенціалу території, за експлуатації якого забезпечують оптимальне туристично-рекреаційне навантаження і повне збереження туристичних ресурсів та можливість отримання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги довкілля [2].

Колесник О. О. визначає туристичну привабливість як наявність туристичних ресурсів, сучасної розвиненої матеріально-технічної бази туризму, доступної і достатньої інформації про регіон, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту [1].

Лаврікова С. С. та Діденко Д. В. на основі аналізу низки понять, визначили «туристичну привабливість території» як якісну характеристику/властивість рекреаційної або туристичної території, регіону, яка відповідає потребам туристів та сприяє розвитку матеріально-технічної

бази, формуванню позитивного іміджу регіону/території та залученню додаткових фінансових надходжень [3].

Аналізуючи туристичний потенціал індустріальних регіонів в розрізі визначення даних понять можна стверджувати, що в даний час у нашій країні вони не користуються значною популярністю у туристів, а їх домінуючий вид господарської діяльності не сприяє забезпеченню екологічної рівноваги довкілля. Однак це не дає підстав говорити про безнадійність розвитку туризму в промислових регіонах та їх туристичну безперспективність. Налагодження рекреаційно-туристичної діяльності і в промислових регіонах стимулювало б розвиток матеріально-технічної бази, формування позитивного іміджу регіону/території та залучення додаткових фінансових надходжень, що, в свою чергу, сприяло б досягненню максимального соціально-економічного ефекту.

До того ж, ще одне визначення запропонував Мітюк О.В., який вказав, що туристична привабливість – це властивість об’єкту, яка характеризує його здатність сприяти задоволенню мотиваційних потреб туриста (рекреаційних, пізнавальних, розважальних, спортивних та ін.). Залежно від пріоритетних потреб конкретного туриста, той самий туристичний об’єкт різними туристами може оцінюватись і як непривабливий, і як надзвичайно атрактивний [4]. Відповідно до даного формулювання, певний інтерес, можливо і не в надто чисельної групи відвідувачів, може викликати відвідування промислових регіонів. Окрім цього, туристична привабливість мінлива і може змінюватись залежно від багатьох чинників, серед яких: наявність нестандартного туристичного продукту, креативних пропозицій, можливість відвідування унікальних об’єктів, наявність сучасної матеріально-технічної бази туризму, зокрема, новітніх готельних комплексів, спеціалізованих закладів із відповідним асортиментом послуг, які вони продукують та інше, що підтверджено прикладом багатьох туристичних дестинацій, безсумнівним лідером серед яких за впровадженням різноманітних новаторств є місто Дубаї.

Аналізуючи туристичний потенціал промислових регіонів та особливо ретельно вивчаючи ресурси Криворіжжя як одного з провідних старопромислових регіонів України, небезпідставно маємо можливість стверджувати, що порівняльні переваги серед туристичних видів на даних теренах має індустріальний туризм.

За авторським визначенням, індустріальний туризм (промисловий туризм) – це вид активного туризму, що розвивається на територіях інтенсивного промислового освоєння, які на етапі постіндустріального розвитку суспільства викликають цікавість і створюють мотивацію до подорожей з метою ознайомлення з працюючими промисловими об’єктами та залишками індустріальної спадщини [5].

Туристична привабливість індустріальних регіонів, в контексті розвитку на їх території промислового туризму, обумовлена цілою низкою показників: загальний імідж регіону, популярність ключових промислових

підприємств, відкритість підприємств для відвідувачів, рівень безпеки працюючих підприємств, наявність унікальних техногенних утворень, транспортна доступність до об'єктів показу, наявність об'єктів туристичної індустрії, що можуть забезпечити оптимальні умови перебування туристів тощо.

У листопаді 2011 року в Кривому Розі було затверджено Стратегічний план розвитку міста Кривого Рогу до 2015 року, в якому на підставі аналізу профілю міста, результатів експертного опитування та SWOT-аналізу методом колективного прийняття рішень були обрані стратегічні напрямки розвитку територіальної громади Кривого Рогу:

- А. Місто здорового довкілля та ресурсозбереження.
- В. Місто диверсифікованої конкурентоспроможної економіки.
- С. Місто науки та нових технологій.
- D. Місто комфортне для життя [7].

Кожен зі стратегічних напрямків спрямований на досягнення окремих складових бачення майбутнього розвитку міста. Однак плацдармом для ефективного розвитку міста є сприятливе економічне середовище. Економіка ж Кривого Рогу має монопрофільну структуру. Майже всі великі та середні підприємства (від транспортних систем, добувних, збагачувальних, до обслуговуючих) у своїй діяльності сфокусовані на потребах чорної металургії. Тому одним із завдань міської влади є сприяння диверсифікації економіки міста, забезпечення сталого розвитку за умов зміни кон'юнктури ринку. Одним із ключових напрямів впровадження диверсифікованої конкурентоспроможної економіки міста було визнано промисловий туризм.

Кривий Ріг має значний ресурсний індустріально-туристичний потенціал, що включає в себе наступні складові:

1. Працююча («жива») індустрія – у місті функціонує найбільший гірничо-металургійний комплекс Європи «АрселорМіттал Кривий Ріг», 4 потужних гірничо-збагачувальних комбінати, 8 потужних залізородних шахт, що входять до переліку найглибших в Європі, понад 80 фабрично-заводських об'єктів.

2. Техногенний рельєф – природні ландшафти міста інтенсивно трансформовано, нині на теренах Криворіжжя наявні 11 працюючих кар'єрів, 89 відвалів, 26 провальних зон, 15 шламосховищ, 27 спелестологічних об'єктів.

3. Індустріальна спадщина міста, що представлена залишками (понад 800) виробничих об'єктів, залізниць, гідротехнічних споруд, мостів, фрагменти древніх гірничопромислових ландшафтів, залишки робітничих селищ та кладовищ тощо.

4. Кадровий потенціал – при географічному факультеті Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» діє кафедра фізичної географії, краєзнавства та туризму, фахівці якої вже не перший рік переймаються проблематикою розвитку індустріального туризму в Кривому Розі, вивченням територіальної

дислокації об'єктів індустріальної спадщини, розробкою пропозицій щодо створення рекреаційних зон в техногенному середовищі.

5. Інфраструктура – на Криворіжжі розвинуте залізничне, автомобільне та авіасполучення. Для прийому туристів у місті наявна досить потужна індустрія, представлена 12 закладами для тимчасового перебування (з них 2 готелі категорії 4 зірки), 66 туристичними підприємствами, 413 об'єктами громадського харчування. Дозвілля туристів забезпечує цирк, Палац молоді і студентів, 3 кінотеатри, 3 театри, 32 музеї (з яких 12 промислової тематики), 2 виставкові зали, 12 розважальних центрів, а також потужна спортивна база.

В той же час, до прийняття Стратегічного плану розвитку міста Кривого Рогу туризм в цілому, і зокрема, промисловий його напрям у даному місті розвивався не зовсім активно, причинами чого були:

- повна відсутність позитивної (у туристичному контексті) інформації про привабливість промислових об'єктів та індустріальних ландшафтів міста;
- відсутність в місті туристичних підприємств, що займалися б створенням індустріально-туристичного продукту;
- недостатній рівень сервісу в закладах розміщення, харчування та розваг, низька різноманітність пропозицій;
- низький рівень обслуговування, зумовлений відсутністю професійних екскурсіводів по індустріально-туристичних маршрутах;
- відсутність розробленої маркетингової та рекламної стратегії індустріального туризму на території міста;
- відсутність скоординованої системи дій з просування індустріально-туристичного продукту міста на ринок туристичних послуг України та Світу;
- недостатня кількість туристичних операторів, які розробляють та стимулюють просування місцевого туристичного продукту.

Саме тому зусилля управлінців та науковців було спрямовано на створення міської цільової Програми розвитку промислового туризму, що передбачає визначення об'єктів міста, які мають унікальне значення, узгодження з їх власниками можливості та порядку використання в туристичних цілях, маркетинг туристичних можливостей міста, розробку туристичного бренду для промоції його як місця для якісного відпочинку та дозвілля.

Кривий Ріг – перше місто в Україні, що ініціювало прийняття Програми розвитку промислового туризму на 2013-2015 роки [6]. З метою реалізації даної програми при комунальному підприємстві «Інститут розвитку міста Кривого Рогу» створено відділ промислового туризму, який функціонує з 1 березня 2013 року. Також у місті діє координаційна рада з питань розвитку промислового туризму, до якої увійшли представники міської ради, промислових підприємств, фахівці туристичної сфери, вчені та місцеві краєзнавці.

Розвиток промислового туризму в місті заплановано за рахунок здійснення заходів за такими основними напрямками:

1. Формування ефективної структури управління розвитком промислового туризму в місті.
2. Створення системи туристично-екскурсійних маршрутів.
3. Розвиток матеріальної бази та туристичної інфраструктури.
4. Використання індустріально-туристичних ресурсів та індустріальної спадщини для розвитку промислового туризму.
5. Кадрове та науково-методичне забезпечення туристичної галузі.
6. Рекламно-інформаційне забезпечення туристичної галузі.

Комплексне виконання програми розвитку промислового туризму дасть змогу реалізувати індустріально-туристичний потенціал міста та сприятиме зростанню економічної активності, розвитку малого й середнього бізнесу, створенню робочих місць в різних секторах економіки. Результатом програми буде зростання туристичного іміджу міста на державному та міжнародному рівнях, збільшення надходжень до бюджету і, відповідно, зростання добробуту та зайнятості населення.

Реалізація Програми дозволить забезпечити створення високоякісного туристичного продукту та формування конкурентоспроможної на внутрішньому й світовому ринках індустрії туристичних послуг за рахунок ефективного використання туристичного потенціалу міста, забезпечення на цій основі комплексного розвитку території, реалізації її соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги. Все це в сою чергу, сприятиме гармонійному комплексному розвитку Криворіжжя та сприятиме реалізації його основних стратегічних завдань та підвищенню рівня туристичної привабливості даного регіону.

До основних шляхів стимулювання туристичної привабливості Криворіжжя доцільно віднести:

- ліквідацію негативного стереотипу Криворіжжя як індустріального осередку країни з катастрофічним екологічним станом довкілля, і навпаки, представлення його як дуже потужного потенційного центру індустріального туризму національного та міжнародного рівня;
- підвищення уваги українців до відпочинку всередині країни;
- підтримка туризму національними програмами, наприклад, пропаганда здорового способу життя, як наслідок - нарощування обсягів та видів активного туризму;
- покращення професійної підготовки кадрів для сфери туристичного обслуговування орієнтованих на внутрішній та в'їзний туризм;
- залучення міжнародних грантів та інвестицій у проекти, пов'язані з розвитком туризму.
- розвиток туристичної інфраструктури;
- забезпечення туристів безпекою та комфортом при відвідуванні промислових підприємств;
- розробку цікавих та змістовних туристичних програм та маршрутів;

- підвищення рівня сервісу при обслуговуванні;
- спрямованість діяльності туристичних фірм з просування регіону на туристичному ринку, через рекламу;

- зниження цін для просування туристичного продукту.

За понад півтора року реалізації даної програми було впроваджено в практику цілу низку ключових заходів, зокрема:

- здійснено інвентаризацію та створено міський реєстр індустріально-туристичних об'єктів;

- проведено соціологічні дослідження туристичних вподобань населення;

- створено мережу комплексних та тематичних екскурсійних маршрутів, розрахованих на різні категорії туристів, що регулярно впроваджуються в практику;

- туристичні можливості міста презентовано на V Міжнародній туристичній виставці в м. Забже (Польща), II Київському туристичному форумі, V Європейській конференції з індустріального туризму (м. Феррол, Іспанія);

- 7-8 листопада 2013 року проведено I Міжнародний науково-практичний форум «Індустріальний туризм: реалії та перспективи»;

- розроблено логотип промислового туризму міста;

- створено тематичний веб-сайт «Діюча індустрія» (krt.dp.ua);

- розроблено рекламно-інформаційну продукцію та підготовлено промоційні передачі з телеканалами «1+1» та «Україна»;

- активізовано процес підписання договорів про співпрацю з провідними промисловими підприємствами, туристичними фірмами та закладами туристичної індустрії;

- ліцензовано напрям підготовки «Туризм» при географічному факультеті ДВНЗ «Криворізький національний університет» та з 1 вересня 2014 року розпочато навчальний процес.

Реалізація програми, а відповідно, й підвищення туристичної привабливості міста та всього Криворізького регіону триває і нині.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Індустріальний туризм у світі є трендом останніх десятиріч. Промислові регіони нашої країни мають потужний потенціал для становлення даного туристичного напрямку, однак поки він знаходиться в латентному стані. Перші кроки щодо активізації впровадження даного туристичного напрямку на організаційному рівні здійснено у місті Кривий Ріг, що має унікальну ресурсну базу задля розвитку даного туристичного напрямку.

Хоча індустріальний туризм не забезпечить Кривому Рогу такі дивіденди, які воно отримує від промислового виробництва, однак ключове завдання даного туристичного напрямку – покращити імідж нашого регіону та підвищити його туристичну привабливість. Основою ж формування туристичного іміджу є просування брендів, брендами Кривого Рогу, власне, і є його всесвітньовідомі підприємства, варто лише налагодити та

відшліфувати механізм взаємодії управлінських структур, промислових підприємств та туристичних фірм у процесі створення та реалізації туристичного продукту. Це, в свою чергу, дозволить максимально ефективно використовувати промисловий потенціал Кривого Рогу з туристичною метою.

Список використаних джерел

1. Колесник О.О. Економічна оцінка туристичної привабливості України [Електронний ресурс] / О.О.Колесник // Економіка. Управління. Інновації. - 2010. - № 1.- Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kolesnyk3.htm
2. Кузик С.П. Географія туризму : навчальний посібник / С.П. Кузик. – К.: Знання, 2011. – 271 с.
3. Ларікова С.С., Діденко Д.В. Дослідження трактування поняття «туристична привабливість території» [Електронний ресурс] / С.С. Ларікова, Д.В. Діденко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – Режим доступу: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk9/v97.pdf>
4. Мітюк О. В. Оцінка привабливості туристичних об'єктів і територій Столичного регіону [Електронний ресурс] / О.В. Мітюк // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 19. – Режим доступу: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk19/v199.pdf>
5. Пацюк В.С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя // Автореф. дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02. – Київ. – 2011. – 24 с.
6. Програма розвитку промислового туризму у місті Кривий Ріг на 2013-2015 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irm.kr.ua/files/pdf/rishenja1680vid%2030-01-2013.pdf>.
7. Стратегічний план розвитку міста Кривого Рогу до 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kryvyirih.dp.ua/ua/st/pg/>
8. Чорненька Н.В. Роль інновацій у формуванні туристично-рекреаційної привабливості території міст [Електронний ресурс] / Н.В. Чорненька // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 24. – Режим доступу: www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk24/v246.pdf

Пацюк В.С. Індустріальний туризм як інструмент формування туристичної привабливості промислових регіонів (на прикладі Кривого Рогу)

У даному дослідженні акцентовано увагу на необхідності активізації розвитку туризму в Україні за рахунок формування нових дестинацій. Узагальнено теоретико-методологічні підходи вчених щодо трактувань поняття «туристична привабливість» та проаналізовано шляхи підвищення туристичної привабливості індустріальних регіонів. Розкрито напрями покращення туристичної привабливості Криворіжжя як нової туристичної дестинації шляхом впровадження промислового туризму.

Ключові слова: туристична привабливість, індустріальний туризм, промисловий регіон, дестинація, показники туристичної привабливості.

Пацюк В. С. Индустриальный туризм как инструмент формирования туристической привлекательности промышленных регионов (на примере Кривого Рога)

В данном исследовании акцентировано внимание на необходимости активизации развития туризма в Украине за счет формирования новых дестинаций. Обобщенно теоретико-методологические подходы ученых относительно трактовки понятия «туристическая привлекательность» и проанализированы пути повышения туристической привлекательности индустриальных регионов. Раскрыты направления

улучшения туристической привлекательности Криворожья как новой туристической дестинации путем внедрения промышленного туризма.

***Ключевые слова:** туристическая привлекательность, индустриальный туризм, промышленный регион, дестинация, показатели туристической привлекательности.*

Patsiuk Victoriia. Industrial tourism as a tool of forming the tourism attraction of the industrial regions (by the example of Kryvyi Rih)

This research has paid a special attention to the need to intensify the tourism development in Ukraine due to the formation of new destinations. The theoretical and methodological approaches of the scientists on interpretations of the concept of "tourism attraction" have been generalized and the ways to improve the tourism attractiveness of industrial regions have been analyzed. Revealed as well as the ways of enhancing tourism attractiveness of Kryvyi Rih region as a new tourism destination by implementing industrial tourism.

***Keywords:** tourism attraction, industrial tourism, industrial region, destinations, indicators of tourism attractiveness.*